

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son S/8
2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 5/8 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в.б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамрокулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали
1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал:

https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Намазова Умида Нормуродовна

ФРАГМЕНТЫ ИЗ ИСТОРИИ САМАРКАНДСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ, ЖИВОТНОВОДСТВА И БИОТЕХНОЛОГИЙ (1929-1945
ГОДЫ)..... 10-15

Эрназаров Туйгун Раджабович

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТАМОЖЕННОЙ СЛУЖБЫ ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ-
ГУБЕРНАТОРСТВА: КЛЮЧЕВЫЕ МОМЕНТЫ И ДОСТИЖЕНИЯ 16-21

Хужаниязов Уктам Ешбаевич

“ҚОРАҚАЛПОҚФИЛЬМ” СТУДИЯСИ ҲУЖЖАТЛИ ФИЛЬМЛАРИДА ТАРИХИЙ МАВЗУЛАР
ТАЛҚИНИ 22-27

Шаимкулов Азамат Холмуратович

ҚАЙТА ҚУРИШ ДАВРИ МАТБУОТИДА ИҚТИСОДИЙ МАСАЛАЛАР ТАЛҚИНИ 28-38

Муродов Ҳалим Салимович

ТУРИЗМ РИВОЖИ ТАРИХИГА БИР НАЗАР 39-46

Юлдашев Саиданварбек Бахромжон ўғли

ФАРҒОНА ВОДИЙСИНИНГ– ҚОРАХОНИЙЛАР ТОМОНИДАН
ЗАБТ ЭТИЛИШИ ТАРИХИДАН 47-51

Shonazarova Nargiza

TOSHKENT SHAHRIDA “OBOD MAHALLA” DASTURI VA UNING IJROSI XUSUSIDA AYRIM
MULOHAZALAR 52-57

Axmadova Nafisa Axmad qizi

O‘ZBEKISTON VA FRANSIYA MADANIY ALOQALARINING RIVOJLANISHI 58-64

Qodirova Ra’no Mamirjonovna

O‘ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA 1930-YILLARNING IKKINCHI YARIMIDA TARIX
FANINING O‘QITILISHI 65-70

Yunusxo’jayev Habibulla Zafar g’o’li

SHARQDA KUCHLI IJTIMOIIY HIMOYA TIZIMI TARIXI 71-75

Нарбеков Абдикамил

НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ТУРКЕСТАНЕ И ЕГО
СУЩНОСТЬ 76-80

Alimova G‘unchaxon Baxadirovna

JAMIYAT TARAQQIYOTINING TARIXIY RIVOJLANISH ASOSLARI DIN
VA DAVLAT MISOLIDA 81-85

Jumanazarova Fotima

XOTIN QIZLAR BANDLIGINI TA'MINLASH TIZIMINING SHAKLLANISH JARAYONI VA
RIVOJLANISH BOSQICHLARI 68-93

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Ziyodilloev Khushnud Rahimboevich

PORTFOLIO OPTIMIZATION OF COMMERCIAL BANK CREDITS:
A LITERATURE REVIEW 94-100

*Hamrayev Amirzoda*ISLOMIY MOLIYA XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI TASHKIOTLAR KAPITAL STRUKTURASI
SAMARADORLIGI TAHLILI101-109*Xaytboeva Nigora Bakmatatovna*TЎҚИМАЧИЛИК САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЯСИДАН
ФОЙДАЛАНИШ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАЛАРИ110-119*Xalilov Qahramon Qurbonboyevich*MINTAQADA TURIZM HUNARMANDCHILIK KLASSTERINI SHAKLLANTIRISHNING
DESTINATSION MODELI.....120-132*Махмудов Турсунпулат Давронович*

ИНВЕСТИЦИЯ МАНБАЛАРИНИНГ МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИГА ТАЪСИРИ133-144

*Ishchanova Salomat*KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MARKETING
FAOLIYATINING O'RNI145-150*Мўйдинова Зилола Воҳид қизи*ЧЕГАРА БОЖХОНА ПОСТЛАРИ ФАОЛИЯТИДА “АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ЙЎЛОВЧИ
ҲАРАКАТИ” МОБИЛ ИЛОВАСИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ОРҚАЛИ ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ151-158*Samandarov O'gabek, Ismoilov Shohjahon*

TURIZMNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI159-164

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Саидова Камола Усканбаевна*ФЕНОМЕН СВОБОДЫ ДЛЯ ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА:
КОМПАРАТИВИСТСКИЙ АНАЛИЗ165-173*Omonturdiyev Orzu G'afforovich*INSONNING MA'NAVIY MOHIYATINI SHAKLLANTIRISHDA
QADRIYATLARNING AHAMIYATI174-179*Очилова Гузаль Араловна*ЮКСАК МАЪНАВИЯТ-МАНФААТЛАР БИРЛИГИНИ
ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ.....180-185*Nurmatova Umida Jaloliddinova*

MUTOLAA, SAVODXONLIK VA TA'LIMNING ANTINOMIK XUSUSIYATLARI.....186-192

Vafayeva Dilafruz Artikovna

AHMAD YASSAVIY TASAVVUFIIY TA'LIMOTIDA MA'NAVIY BARKAMOLLIK.....193-198

*Karimov Zafarbek Ataboyevich*IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MEKANIZMLARINING SOG'LOM TURMUSH TARZINI
SHAKLLANTIRISHDAGI AHAMIYATI.....199-202*Bozorova Ro'zigul Sharofovna*

MEHRSIZLIK HODISASINI KELITIRIB CHIQUVCHI OMILLAR203-212

Xudoyberdieva Anorabonu Hayotovna

DINIY MANBALARDA IJTIMOIIY HAMKORLIK O'OYALARI213-218

Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevna

TASAVVUF FALSAFASIDA GO'ZALLIKNING IMMANENT JIHATLARI219-224

Dehqonov Behzod Baxtiyorovich

YANGI O'ZBEKISTONDA UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QURISHDA YETTI PIRNING
BAG'RIKENGLIK G'OYALARINI O'RNI VA AHAMIYATI225-230

Abdullayeva Firuza Sharipovna

NASIRIDDIN TUSIYNING IDROK NAZARIYASI VA KOMILLIK FALSAFASI231-236

Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich

SHIHOBUDDIN UMAR SUXRAVARDIYNING "AVORIF UL -MAORIF" ASARI VA UNDA ILGARI
SURILGAN G'OYALAR237-243

Ибрагимов Солижон Эргашович

АХБОРОТ ХУРУЖИ ВА "ОММАВИЙ МАДАНИЯТ" ТАҲДИДИ.....244-251

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Qodirova Mukaddas Tog'ayena

BIZNES DISKURSINING MURAKKAB LINGVISTIK TABIATI252-257

Abdullayev Ikramjon Xashimdjanovich

DIFFERENT APPROACHES TO THE QUANTITATIVE-STATISTICAL CHARACTERISTICS OF
PARTS OF SPEECH IN THE ENGLISH LANGUAGE258-265

Hamroyeva Sharifa Shukur qizi

TARJIMADA MILLIY SO'ZLARNING BERILISHI (OYBEKNING "NAVOIY" ROMANI INGLIZCHA
TARJIMASI MISOLIDA)266-271

Olimova Gulfiza Muradullayevna

BADIIY SAN'AT TURLARINING XORAZM DOSTONLARIDA QO'LLANILISHI272-281

Айниддинов Иқрориддин Шарифович

АДАБИЙ МАНБАЛАРДА АШРАФ САМАРҚАНДИЙНИНГ ТАРЖИМАИ ҲОЛИНИНГ
ЎРГАНИЛИШИ282-287

Turaeva Dilfuza Daminovna

O'ZBEK TILIDA OBRAZLI SO'ZLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI288-295

Mahmudova Nilufarxon Ravshanovna

LISONIY GRADASIYANING MORFOLOGIK, LEKSIK-SEMANTIK SATHDA PARADIGMA
SIFATIDA NAMOYON BO'lishi296-305

Ashurova Maftuna Asqar qizi, Yuldoshev Rustam Dilshod ugli

LINGUOCULTURAL COMPARATIVE ANALYSIS OF IDIOMS IN ENGLISH AND UZBEK
LANGUAGES306-311

Isroilova Manzura Jamolovna

FRANSUZ PUBLITSISTIK MATNLARDA KOMPARATIV FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING
KOMMUNIKATIV TA'SIRI XUSUSIDA312-317

Шамақсудова Саодат Хидоятловна

МАССМЕДИА АСПЕКТНИНГ МЕДИАМАТН ШАКЛИГА КЕЛИШИДАГИ ЎЗИГА
ХОСЛИКЛАР.....318-324

Шатова Ирина Юрьевна

ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ЛЕКСИКИ ПО РОДУ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИЦ В РУССКОМ И
УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ325-330

Nortoyeva Nodira Muhammadaliyevna

FRAZEOLOGIK DERIVATLARNI KONTEKSTLARDA ISHLATILISHINING
KOGNITIV ASOSLARI331-335

<i>Alimjanova Shohsanam Azamat qizi</i> KO'P MA'NOLI IBORALARNING KOGNITIV XUSUSIYATLARI	336-340
<i>Турниязова Шахноза Нигматовна</i> МАТНДАГИ БОҒЛАНИШЛИЛИК ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	341-347
<i>Mamarasulova Iroda Jumanovna, Xojimetov Sa'dulla Jumanazarovich</i> INGLIZ ADABIYOTI TUSHUNCHALARINING XILMA -XILLIGI	348-352
<i>Aminova Dilnoza Hikmatullayevna</i> THE IMPORTANCE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE ORIGIN OF MILITARY TERMINOLOGY	353-358
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Исломқулова Шоҳсанам Ваҳобжон қизи</i> ВРАЧНИЙ КАСБИЙ ЖАВОБГАРЛИГИНИ СУҒУРТА ҚИЛИШ ТУШУНЧАСИ ВА МОҲИЯТИ	359-365
<i>Mamataliyev To'liqin Xushmamat o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA MASOFAVIY TA'LIM HUQUQIY ASOSLARINING SHAKLLANISHI	366-378
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Saidov Jur'at Sodirovich</i> МАКТАБГАЧА ТА'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARGA TARBIYA BERISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	379-384
<i>Yusupaliyeva Shaxnoza Hakimjanovna,</i> TEKNIK OLIY O'QUV YURTLARIDA OO'ZAKI NUTQ KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH USUL VA METODLARI	385-390
<i>Таджиходжаева Эльвира Рашидовна</i> ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДОВ ИГРОПЕДАГОГИКИ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ	391-396
<i>Тўрахонова Барно Турсунбой кизи</i> БЎЛАЖАК ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГЛАРНИ ТАРБИЯВИЙ ФАОЛИЯТНИ ТАШКИЛ ЭТИШГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИЯТЛАРИ	397-406
<i>Ashurova Sitara Erkinovna</i> USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION	407-412
<i>Каримжоновна Мунаввар Ибрагимовна</i> ХИЗМАТ ИТЛАРИНИ МАХСУС ЙЎНАЛИШГА ТАЙЁРЛАШДА УНГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ (Божхона қўмитасининг Миллий кинология маркази мисолида)	413-421
<i>Xamirayev Rustam Abdirazakovich</i> VOLEYBOLCHILARDA HARAKAT SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	422-426
<i>Хашимова Масуда Камилжановна</i> КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ПРОЦЕССУ НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЦИИ НАУК	427-435
<i>Бердикулова Насиба Эркинжоновна</i> СОДЕРЖАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ И ИНТЕГРАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	436-442

Saidnazarova Gulshan Bolta qizi

AL-BUXORIYNING MA'NAVIY-AXLOQIY QARASHLARINI O'RGANISH PEDAGOGIK MUAMMO
SIFATIDA443-448

07.00.00-Тарих фанлари

Юлдашев Саиданварбек Бахромжон ўғли,
ФарДУ жаҳон тарихи кафедраси доценти, PhD.
turkzod@mail.ru

ФАРҒОНА ВОДИЙСИНИНГ – ҚОРАХОНИЙЛАР ТОМОНИДАН ЗАБТ ЭТИЛИШИ ТАРИХИДАН

Аннотация. Мақолада тарихий манбалар ва адабиётларга асосланган ҳолда Фарғона водийсининг Қорахонийлар томонидан эгалланиши тарихи ёритилган. Шунингдек, X асрнинг 90-йилларидаги Фарғонадаги сиёсий жараёнлари ёритилган. Жумладан, Фарғонада салжуқийлар ёрдамида сомонийлар ҳокимиятини қайта тикланиши ва Наср Элоқхон томонидан амалга оширилган иккинчи истило тўғрисида ҳам батафсил таҳлиллар амалга оширилган.

Таянч сўз ва иборалар: Фарғона, Хорун Бугрохон, сомонийлар, қорахонийлар, салжуқийлар, Исфижоб, Ўзганд, Аячтегин, Нух II, Собуктегин, ғазнавийлар, Сирдарё, Улуттегин.

Yuldashev Saidanvarbek Bakhromjon ogli,
Associate Professor, Department of World History, FerSU

FROM THE HISTORY OF THE CONQUEST OF THE FERGHANA VALLEY BY THE KARAKHANIDS

Abstract. The article covers the history of the occupation of the Ferghana Valley by the Karakhanids based on historical sources and literature. The political processes in Fergana in the 90s of the 10th century are also covered. In particular, the restoration of Samanid power in Ferghana with the help of the Seljuks and the second invasion carried out by Nasr Elok Khan have been analyzed in detail.

Keywords: Fergana, Harun Bugrokhan, Somanites, Karakhanids, Seljuks, Isfijab, Ozgand, Ayachtegin, Nuh II, Sobuqtegin, Ghaznavids, Sirdarya, Ulugtegin.

Юлдашев Саиданварбек Бахромжон угли,
Доцент кафедры всемирной истории ФерГУ.

ИЗ ИСТОРИИ ПОКОРЕНИЯ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ КАРАХАНИДАМИ

Аннотация. В статье на основе исторических источников и литературы освещена история оккупации Ферганской долины Караханидами. Также освещены политические процессы в Фергане в 90-е годы X века. В частности, подробно проанализированы восстановление власти Саманидов в Фергане с помощью сельджуков и второе вторжение, осуществленное Наср Элок-ханом.

Ключевые слова: Фергана, Харун Бугрохан, Соманиты, Караханиды, Сельджуки, Исфиджаб, Озганд, Аячтегин, Нух II, Собуктегин, Газневиды, Сырдарья, Улуттегин.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI8Y2023N06>

Кириш

Исмоил Сомоний вафотидан сўнг, Сомонийлар давлатида қаттиққўл ва кучли давлат бошлиғининг бўлмаганлиги бора-бора вилоятларда маъмурий ва ҳарбий

ишларни ўзида жам этган сипоҳсолорларнинг марказий ҳокимиятдан мустақил сиёсат юритишига қулай шароит яратиб берди. Бу эса ўз навбатида давлат асосларига дарз кетиб, унинг кучсизланишига олиб келди. Сомоний ҳукмдорлардан Нух ибн Асад, Наср ибн Аҳмад ва Исмоил Сомонийлар Фарғона водийсининг шимолий туманларига, Исфижоб ҳудудларига ҳарбий юришлар ташкил этиб, кўчманчи туркий қабиаларнинг бирлашиб Фарғона ва Мовароуннаҳрнинг обод деҳқончилик туманларига қилишлари мумкин бўлган босқинларининг олдини олдилар.

Адабиётлар таҳлили ва методлар

X асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб Сомонийлар давлатида беқарорликнинг машъум белгилари кўрина бошлади. Ушбу беқарорлик Шарқий Туркистонда парчаланиб кетган қабила иттифоқларининг қайтадан кучайишига ва уларнинг ғарбга қараб силжиб боришларига қулай вазиятни яратиб берди. X асрнинг охириги чорагига келганда Сомонийлар давлатида ва унинг атрофида бир неча сиёсий кучлар пайдо бўла бошлайди. Ушбу кучларнинг мустақил давлат ташкил этишига биргина қулай ташқи сиёсий вазият керак эди холос. Алп Тегин томонидан Ғазнада ташкил этилиши бошланган Ғазнавийлар давлати ва Сомонийлардан бошпана олган салжуқийлар юқоридаги сиёсий кучлар сирасига киради. Яна сомонийлардан шарқда янги куч – Қорахонийлар давлати юзага келган бўлиб, нураб бораётган Сомонийлар давлати олдида ёш ва энди кучга тўлаётган эди.

X аср охирида Қорахонийларда олий хоқон Шарқий Туркистонда турувчи Арслонхон Али ибн Мусо бўлиб, со-хоқон эса унинг жияни Буғрохон Хорун (Хасан) ибн Сулаймон эди [4: 496]. Хорун Буғрохон сомонийларнинг сиёсий инқирозидан усталик билан фойдаланади. У 990 йилдан бошлаб Сомонийлар давлати ҳудудига юриш бошлайди. Милодий 990 йилда қорахонийлар томонидан Исфижоб забт этилади. Деярли юз йил илгари Исмоил Сомоний томонидан Исфижоб Сомонийлар давлатига қўшиб олинган эди [11: 344].

Натижалар ва муҳокама

Хорун Буғрохоннинг бу юриши муҳим аҳамиятга эга бўлиб, Мовароуннаҳр марказига қилмоқчи бўлган ҳужумида қорахонийлар қўшинининг ўнг қанот хавфсизлигини таъминлаши керак эди. Мовароуннаҳр марказига қилинадиган асосий зарба Фарғона орқали режалаштирилган бўлиб, бунга асосий сабаб Фарғонанинг Қошғар ва Мовароуннаҳр орасидаги қулай географик жойлашуви билан изоҳланарди. Исфижобни эгалламасдан туриб Фарғона орқали қилинадиган юриш қорахонийлар қўшинини келиши эҳтимолий бўлган Хуросон ва Исфижоб волийлари қўшинининг орасига тушиб қолишига, бу Хорун Буғрохоннинг ҳалокатига олиб келиши мумкин эди.

Сомонийлар давлатидаги инқироз сабаб Нух II ибн Мансурнинг мамлакат мудофасини ташкил этиш борасидаги уринишлари зое кетди. Аҳолини ғазовот шиори билан жалб қилиш ҳам фойда бермади [8: 144]. 991/992 йилларда Фарғона водийсига бостириб кирган Хорун Буғрохон дастлаб сомонийларнинг Фарғонадаги сўнги ноиби Аячтегин (Энч, Айбекх) билан тўқнашади [11: 344]. Шу ўринда Аячтегин ҳақида тўхталиб ўтмоқчимиз. Унинг номи тарихий манбаларда турлича учрайди. Ибн ал-Асирда Энч тарзида тилга олинади [6: 85]. Утбийда эса Айбек тарзида қайд этилади [1: 121]. Буғрохон Аячтегинни мағлубиятга учратиб асир олади [1: 121., 3: 371., 6: 85] ва унинг ўрнига ўз ноиби Арслон тегин ибн Улуғтегинни тайинлади [4: 497]. 992 йилда

Фарғонадан Самарқанд ва Бухоро устига юриш қилиш тасодифий бўлмай, Хуросон волийси Абу Али Симжурий билан махфий келишувга эришган Буғрохон Сомонийлар билан бўладиган жангда Абу Али Симжурийдан Фоиқ қўмондонлигида амалий ёрдам олади [3: 371]. Натижада Сомоний Нух II ибн Мансур мағлуб бўлиб, Омулга чекинади [8: 144].

Ибн ал-Асир ўз асарида Буғрохоннинг сомонийлар ерларининг бир қисмини эгаллагандан сўнг, Нух ибн Мансур Салжуқга ҳарбий ёрдам бериш тўғрисида хабар юборади. Салжуқ эса ушбу илтимосга биноан ўғли Арслон бошчилигидаги қўшин жўнатади. Нух ибн Мансур Салжуқнинг ўғли Арслоннинг ёрдами билан Бухорога қайтиб келади, ҳамда Буғрохон томонидан эгалланган барча ҳудудларни қайтадан бўйсундирди, дея таъкидлайди [6: 362., 7: 322., 9: 365]. Шунингдек, Ибн ал-Асир дастлаб Нух ибн Мансур Хорун Буғрохондан мағлубиятга учрайди, кейин эса Нух ибн Мансур шахсан ўзи башқа аскарний кучларга бошчилик қилиб, Хорун Буғрохонни мағлубиятга учратади [6: 92] ва Хорун Буғрохон Боласоғунга қайтишга мажбур бўлади, деб ҳикоя қилади. Энди ўша даврдаги тарихий вазиятни ҳисобга олиб, Нух II ибн Мансурга ким кўмак бера олишини таҳлил этиб кўрайлик.

Абу Али Симжурий Буғрохон билан яширин битимига кўра, Нух II ибн Мансурга ёрдам бермасдан, Фоиқ қўмондонлигида қорахонийларга қўшин жўнатади. Нух II ибн Мансурнинг мавжуд кучлари ва халқ кўнгиллилари мағлуб бўлиб, тарқалиб кетади. Ғазна ҳукмдори Собуқтегга келадиган бўлсак, у қорахонийлар билан ҳамкорлик қилаётган Абу Али билан қўшни бўлиб, ушбу вазиятда ўз мулкларини хавф остига қўйиб Бухорога ёрдамга бориши ёки ўз кучларидан Нух II ибн Мансурга юбориши имконсиз эди. Бизнингча, Нух II ибн Мансурга ўша вақтда Зарафшон воҳасида яшаётган, сомонийлардан ажралиб чиқиш учун қулай вазиятни кутиб турган ўғузлардан Исроил ибн Салжуқ бошчилигида ҳарбий ёрдам олганлигини тахмин қилишимиз мумкин. Ушбу кучлар сомонийларга қорахонийлардан ҳокимиятни қайтариб олишига ёрдам берди [5: 318-319]. В.Бартольд ўз асарида Буғрохоннинг юришидан кейин Нух фақат Зарафшон воҳасида ҳокимиятини қайта тиклади [5: 318-319], дея қайд этади. Аммо нумизматик манбаларнинг гувоҳлик беришича Нухнинг Фарғона ва Хўжанддаги сўнгги зарб эттирган фалслари 993-995 йилларга таъалуқли. Наср ибн Алининг Фарғона ва Хўжанадаги дастлабки фалслари 994-995 йилларга мансуб. Демак Нух II ибн Мансур Салжуқнинг ўғли Исроил ёрдамида сомонийлар ҳокимиятини фақатгина Зарафшон воҳасида эмас, балки Исфижоб, Хўжанд, Фарғона, Шош ҳудудларида ҳам қайта тиклайди [7: 322., 8: 152].

Тарихий манбаларда Фарғонанинг сомонийлар тарафидан салжуқийлар ёрдамида эгалланганлиги тўғрисида маълумотлар ва Исмоил ибн Салжуқ номи қайд этилмаса-да [2: 100-131., 3: 732., 5: 318-319], лекин ўша даврдаги тарихий вазиятни яъни Нух мағлубиятга учраган, Хуросон волийси Абу Али Симжурий эса қорахонийлар билан махфий келишув амалга оширилганини ҳисобга оладиган бўлсак, сомонийлар ихтиёрида қўшимча ҳарбий кучлар мавжуд эмас эди.

Ғазна ҳукмдори Собуқтегинга келадиган бўлсак, унинг учун қорахонийлардек кучли рақиб билан бевосита чегарадош бўлишдан кўра, улар ўртасида сомонийларнинг кучсиз давлати сақланиб қолиши қулай эди. Тарихий воқеаларнинг кейинги ривожини кузатадиган бўлсак, Ғазна ҳукмдори Собуқтегин қорахоний Наср ибн Али билан битим

тузиб, Мовароуннахрни уч қисмга тақсимлашади. Мовароуннахрнинг мазказигина минтақанинг собиқ ҳукмдори сомонийларга қолдирилиб, жануби ва шимоли ғазнавий ва қорахонийлар ўртасида бўлиб олинади. Аммо Собуқтегин вафотидан фойдаланган Наср ибн Али бутун Мовароуннахрни қаршиликсиз босиб олади. Собуқтегин вафотидан кейин Маҳмуд Ғазнавий ва Наср ибн Али ўртасида қариндошлик муносабатлари ҳам ўрнатилган бўлиб, Маҳмуд Насрнинг қизига уйланади [3: 371]. Бундай вазиятларда ўғузлар доимо сомонийларга ҳарбий кўмак бериб келишган. Жумладан, ўғузлар сўнгги сомоний ҳукмдор Мунтасирнинг Наср ибн Алига қилган бир неча юришларида ёрдам берадилар. Натижада қорахонийлар Мунтасирдан бир неча бор мағлубиятга учрайди. Утбийнинг асарида келтирилишича ўғузлар сомонийларнинг ўтган даврлардаги ҳимматини унитишмаган ва Мунтасирга ёрдам беришга қарор қилишган [1: 335-336].

Наср Элоқхоннинг ҳокимияти Сирдарё ҳавзаси, Соғониён, Мовароуннахрнинг марказий вилоятлари, Устришона ва Фарғонада ўрнатилди. У ўз давлати чегараларини сомонийлар сулоласига тегишли ҳудудлар ҳисобига кенгайтириш сиёсатини олиб борди. Наср Элоқхон амалда хоқон ноиби бўлсада, ички ва ташқи сиёсатда мустақилликка интилган. Бу ҳолат унинг 999 йилдан кейинг фаолиятида яққол кўзга ташланади. Наср Элоқхон «олий хоқон «акаси Аҳмад Али Арслонхонни расман сулола бошлиғИ деб тан олган бўлишига қарамасдан, Утбийнинг «Тарихи Яминий асари ва Ибн ал-Асир нинг ҳикояларида Наср Элоқхоннинг акаси Аҳмадга қарши ҳарбий юришлари ҳақида айтилади. Қўлёзмаларга кўра юриш 400-401 йилларга тўғри келади. Исфижоб , Шош, Элоқ ва Тункат шаҳарларида Наср Элоқхон томонидан зарб этилган тангалар бунини тасдиқлайди. Нумизматик ашёларнинг шохидлик беришича, Наср Элоқхон вассаллик муносабатини узиб, Аҳмад Али Арслонхонни «ўзининг ҳукмдори» деб атамайди. Утбий ва Ибн ал-асир маълумотларида ҳужум йўналиши нотўғри кўрсатилган. Юришнинг мақсади Қошғар эмас, айнан Боласоғун бўлган бўлса керак. Чунки, Элоқ , Шош, Исфижоб орқали айланма йўл билан Қошғарга боориш мутлақо мантиққа тўғри келмайди. Наср Элоқхон мақсадига эриша олмаган. 402 йилда ака-ука ўртасида тузилган тинчлик шартномаси шартларига кўра, Наср Элоқхон томонидан босиб олинган ҳудудларнинг бир қисми хусусан Исфижоб бутунлай Аҳмад Али Арслонхонга қайтарилган. Мовароуннахрнинг марказий вилоятлари хусусан Элоқда Наср Элоқхон ҳуқуқларининг бир қисми сақланиб қолган [4: 125].

Хулоса

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, Буғрохон бошчилигидаги қорахонийларнинг дастлабки юришларига қарши курашишда салжуқийлар сомонийларга амалий ёрдам беришган. Натижада 992-йилда Исфижоб, Хўжанд, Шош ва Зарафшон ҳудудлари қатори Фарғона водийсида ҳам Нух II ибн Мансур ҳокимияти қайта тикланади. Буғрохоннинг вафотидан кейин қорахонийларнинг Наср ибн Али бошчилигидаги Фарғона ва Мовароуннахрга бостириб кирган қўшинларига қарши жангларда ҳам ўғузлар сўнгги сомонийларни қўллаб туришган.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Abu Nasr Utbiy. Kitobi Yamini. Translated from the Persian version of the contemforarlyarabic chronicle of Al Utbi, by the rev. James Reynolds, b.a. – London: Printed for the oriental translation fund of Great Britain and Ireland. 1891. – 520p.
2. Абу-л-Фадл ибн Мухаммад Джамал ад-Дин Карши. Мулкахат ас-сурах (пер с персидского Р.Ш. Шарафутдиновой) // Материали по истории Средней и Центральной Азии X-XIX вв. – Ташкент: Фан, 1988. С.100-131.
3. ابو سعيد عبدالحی بن ضحاک بن محمود گردیزی. تاریخ گردیزی. به تصحیح و مقابله: عبدالحی حبیبی. تهران: دنیای کتاب، 1343. 733 ص
4. Анарбаев А. Ахсикат – столица древний Ферганы. – Ташкент: Тафаккур, 2013. – 572с.
5. Бартольд В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. Соч. 1 – Москва: Наука, 1963. – 763с.
6. Ibnu'l Esir. Islam tarihi. El Kamil Fi't Tarih Tercumesi. / Ceviren Yunus Apaydin. – 9 Cilt. – Istanbul: Turkiyat matbaacılık ve nesriyat, 1986. – 501s.
7. Ибн ал-Асир. Ibn el-Athiri Chronicon quod perfectissimum inscribitur, ed.C.J.Tornberg vol IX, Upsaliae et Lugduni Batavorum, 1863. – 467p
8. Кочнев Б.Д. Нумизматическая история Караханидского каганата: 991-1209 гг. – София. 2006. – 255с.
9. Материалы по истории туркмен и Туркмении. Т.1. – М.-Л., 1939. – 617с.
10. Неъматов Ҳ. Давлати Сомониён: тоҷикон дар асрҳои IX-X. – Душанбе. Ирфон, 1989. – 352с.
11. تۇرغۇن ئالماس. ئۇيغۇرلار. مېتۇنخېن: دۇنيا ئۇيغۇرلار قۇرۇلتىيى، 2010. 344 ب

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/8 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатида олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).